Nykyisin ei ole enää aivan tavatonta, että maanmittausasioiden yhteydessä asiakkaat uhkaavat viedä juttunsa ylikansalliseen tuomioistuinkäsittelyyn, mikäli maassa ei muutoin oikeutta saa. Monesti tunnutaan myös ajattelevan, että nämä uudet valitusmahdollisuudet olisivat jotenkin kytköksissä Suomen EU-jäsenyyteen. Vaikka EU:lla toki onkin oma tuomioistuin Luxemburgissa, on näissä yhteyksissä kuitenkin yleensä kyse valittamisesta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja loukkauksista Euroopan ihmisoikeussopimusta (EIS) vastaan.

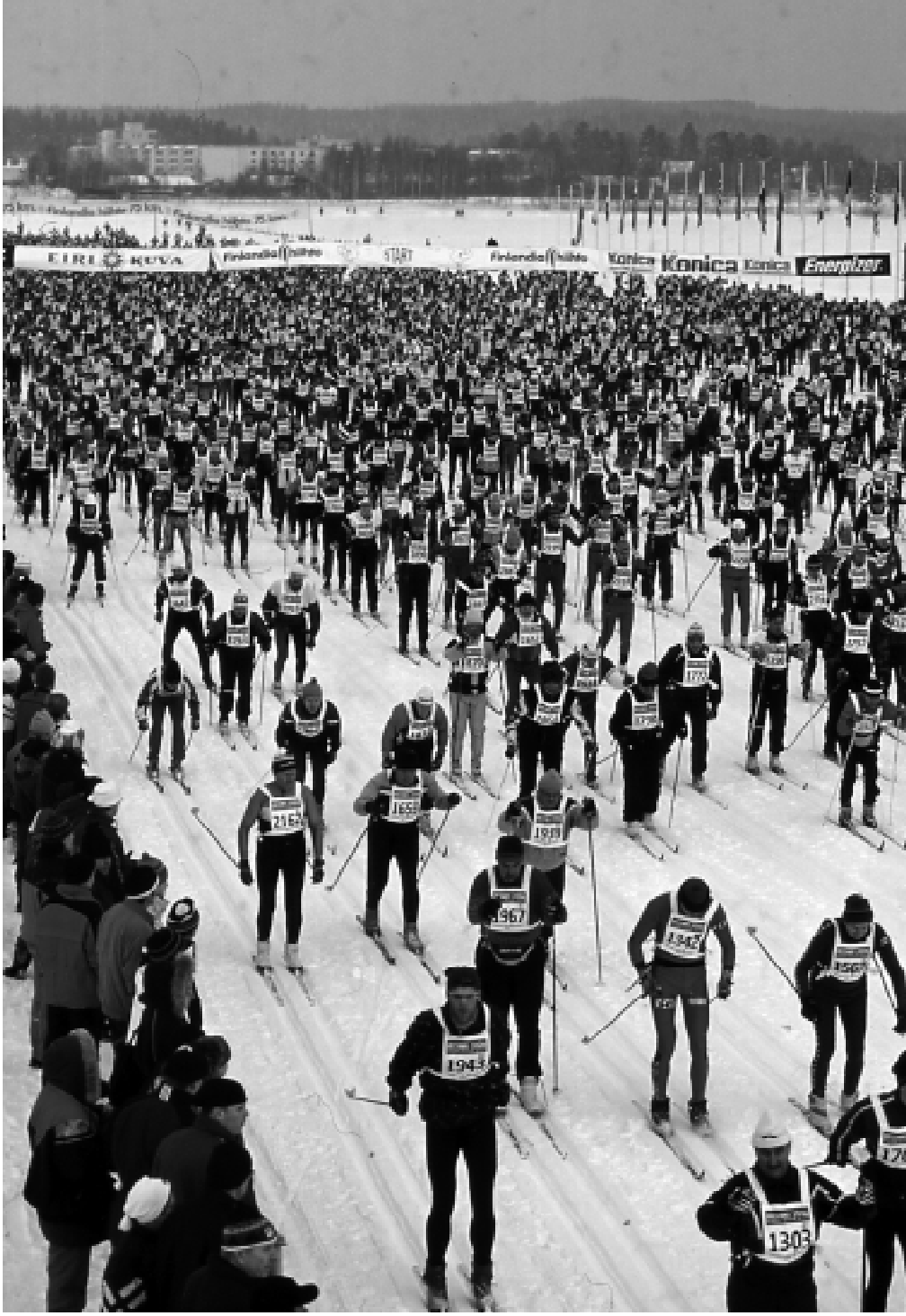

© Antero Aaltonen

Simo Mikkola

Strasbourgissa tavataan

Yleistietoa Eurooppa-oikeuden merkityksestä maanmittaustoiminnassa

Ihmisoikeussopimus on toisen maailmansodan jälkeen perustetun Euroopan neuvoston tärkein yleissopimus. Se allekirjoitettiin 4.11.1950 Roomassa. Sopimusta on sen jälkeen täydennetty ja siihen kuuluu useita lisäpöytäkirjoja. Suomen osalta täysivaltainen liittyminen Euroopan neuvostoon tapahtui suhteellisen myöhään, eli vasta vuonna 1989. Ihmisoikeussopimus ratifiointiin seuraavana vuonna.

Ihmisoikeussopimus on tarkoitettu nimensä mukaisesti suojaamaan jäsenmaissa ihmisoikeuksia ja perusvapauksia. Sopimus on jäsenmaita velvoittava ja tiukka; se takaa jokaiselle sopimusvaltion lainkäyttövallan alaiselle henkilölle sopimuksessa ja lisäpöytäkirjoissa määritellyt oikeudet. Huomionarvoista on myös se, että perustuslainsäätämisjärjestyksessä annetulla poikkeuslaillakaan ei ole mahdollista sivuuttaa EIS:iä. Sopimuksella onkin välitön vaikutus mm. lainsäädäntötyöhön. Esim. maankäyttö- ja rakennuslakia valmisteltaessa joutui perustuslakivaliokunta pohtimaan katualueiden ilmaisluovutusvelvollisuuden ja EIS:n suhdetta, mistä syystä lakiin myös lisättiin yksi momentti.

Ihmisoikeussopimuksen loukkauksia tutkii vuodesta 1998 lähtien kokopäivätoiminen Euroopan ihmisoikeustuomio-

Ihmisoikeussopimus on tarkoitettu nimensä mukaisesti suojaamaan jäsenmaissa ihmisoikeuksia ja perusvapauksia.

istuin, jonka toimipaikka on Strasbourg.

Maanmittausasioita koskevat valitukset liittyvät usein EIS:n omaisuudensuojaa koskeviin säännöksiin, joiden kannalta merkittävä on 1. lisäpöytäkirjan 1. artikla:

Jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. Keneltäkään ei saa riistää hänen omaisuuttaan paitsi julkisen edun nimissä ja laissa määrättyjen ehtojen sekä kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti.

Edellä olevat määräykset eivät kuitenkaan saa millään tavoin heikentää valtioiden oikeutta saattaa voimaan lakeja, jotka ne katsovat välttämättömiksi omaisuuden käytön valvomiseksi yleisen edun nimissä tai taatakseen verojen tai muiden maksujen tai sakkojen maksamisen.

Artiklaan sisältyy kolme sääntöä, nimittäin 1) jokaisen oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan, 2) pakkolunastuksen ja vastaavien toimenpiteiden edellytykset sekä, 3) määräyksiä omaisuuden käytön valvomisesta yleisen edun nimissä. Oman perustuslakimme 15 §:n omaisuudensuojaan verrattuna huomionarvoinen lisä on kolmas osio, joka antaa valtioille varsin laajan oikeuden säätää omaisuutta koskevaa lainsäädäntöä.

Vaikka 1. sääntö ei ole niin konkreettinen kuin kaksi jälkimmäistä, on sekin saanut käytännön merkitystä tilanteissa, missä ei ole ollut kyseessä pakkolunastuksen toimeenpano tai artiklan 2. kappaleen mukaisista toimenpiteistä. Esimerkkinä tällaisesta on kirjallisuudessa usein referoitu ruotsalainen Sporrong ja Lönnrothin tapaus.

Jutussa Ruotsin valtio tuomittiin maksamaan korvausta tilanteessa, missä pakkolunastuslupa oli ollut voimassa 23 vuotta ja rakennuskielto 25 vuotta (toisen valittajan osalta 8 ja 12 vuotta). Tuomioistuin totesi, että valittajien oikeutta nauttia rauhassa omaisuudestaan oli loukattu. Ratkaisussa näkyi myös oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan 6. artiklan rikkominen, koska prosessi oli kestänyt kohtuuttoman pitkään.

Tapauksen johdosta on vielä lausuttu, että keskeistä siinä oli se, että pakkolunastuksella ei tarkoitettu pelkästään muodollista pakkolunastusta, vaan myös tilannetta, jossa toimenpiteen tosiasialliset vaikutukset vastasivat pakkolunastusta ilman, että omaisuus oli koskaan siirtynyt pois omistajan valtapiiristä.

Omaisuudensuoja-artikla ei määrittele tarkkaa korvaustasoa omaisuuteen puututtaessa eikä sopimus ilmeisesti takaa välttämättä täyttä korvausta. Korvauksen määrä jää riippumaan yksityisen ja julkisen edun välisestä suhteesta ja etujen oikeasta tasapainosta. Ihmisoikeussopimuksen turvaamien oikeuksien hierarkiassa omaisuudensuoja näyttäisikin jäävän esim. henkilökohtaisten vapausoikeuksien alapuolelle.

Voidaankin todeta, ettei EIS yleensä ottaen merkitse sen tehokkaampaa varallisuussuhteiden suojaa kuin mitä oma lainsäädäntömme jo vakiintuneesti tarjoaa. Olemassa olollaan nämä järjestelmät kuitenkin merkitsevät, että viranomaisten on kaikessa toiminnassaan tiedostettava myös kansainväliset velvoitteemme. Langettava päätös merkitsee eräänlaista kansallisen viranomaisen epäonnistumista. Äskettäin Suomen valtio hävisi kiistan, joka koski verotuksen ja lunastusmenettelyn suhdetta. Vaikka kumpikin viranomainen oli toiminut sinänsä oikein, eivät menettelyt olleet keskenään riittävän yhdenmukaisia. Lopputulemana verotuksessa käytettyjä arvoja pidettiin liian korkeina. (Jokela v. Suomi n:o 28856/95.)

Ihmisoikeustuomioistuimen päätökset ovat jutussa osapuolena ollutta jäsenmaata oikeudellisesti sitovia. Yleensä ratkaisuissa kirjoitetaan velvoittavaan muotoon sopimusloukkauksen uhrille määrättävä hyvitys vahingoista ja oikeudenkäymiskuluista. Vaikka sopimusloukkaus jäisi toteennäyttämättä, ei valittajalta peritä tuomioistuimelle tai vastaajavaltiolle aiheutuneita kustannuksia.

Mitä tulee alussa mainittuun Euroopan yhteisön omaisuudensuojaan, on todettava että toistaiseksi EU:lla ei ole ollut omaa perusoikeusluetteloa, johon mm. omaisuudensuoja sisältyisi. Tilanne on mahdollisesti muuttumassa, kun Nizzan huippukokouksessa joulukuussa 2000 hyväksyttiin Euroopan unionin perusoikeuskirja. Sen 17. artikla käsittelee omaisuudensuojaa:

Omistusoikeus

1. *Jokaisella on oikeus nauttia laillisesti hankkimastaan omaisuudesta sekä käyttää, luovuttaa ja testamentata sitä. Keneltäkään ei saa riistää hänen omaisuuttaan paitsi yleisen edun sitä vaatiessa laissa säädetyissä tapauksissa ja laissa säädettyjen ehtojen mukaisesti ja siten, että hänelle suoritetaan kohtuullisessa ajassa oikeudenmukainen korvaus omaisuuden menetyksestä. Omaisuuden käyttöä voidaan säännellä lailla siinä määrin kuin se on yleisen edun mukaan välttämätöntä.*
2. *Teollis- ja tekijänoikeudet turvataan.*

Huolimatta siitä, että Nizzan-sopimus on muutoin tullut voimaan 1.2.2003 on po. perusoikeuskirja statukseltaan edelleen enemmän julistuksenomainen. Sen asemaa pohditaan jatkossa lähinnä kahdelta kannalta, joko niin, että perusoikeuskirja sisällytettäisiin unionin perussopimuksiin tai sitten unioni/yhteisö liittyisi Euroopan ihmisoikeussopimukseen.

Kirjoittaja on yli-insinööri Pohjanmaan maanmittaustoimistossa, sähköposti simo.mikkola@maanmittauslaitos.fi.